Delphi **Pronoia**
METODIX

Metodix.
Road to Futures

ANVÄNDARGUIDE

Paneldesign

Delfi-ekosystemet — användarguider

Svenska

Version 1.0 · 2026-11-10

Kontaktperson: Hannu Linturi · hannu.linturi@gmail.com

Innehåll

PANELDESIGN

Att bygga Delfi-panelen . . . 3

- Panelen som ett designat epistemiskt rum . . . 3
- Den tvåaxliga matrisen är primär . . . 3
- Orienteringen bestämmer paneltypen . . . 4
- Perspektiv: position + vy (Hautamäki) . . . 5
- AI-paneler (Route B / C) . . . 5
- Att läsa argumenten: den epistemiska linsen . . . 6
- Paneldiagnostik (täckning, PDI, lock-in, PHS) . . . 6
- Kvalitetsgrindar före insamling . . . 7
- Att bygga panelen i praktiken . . . 8

Planering (DPE) Facilitering (Pronoia) · forskare, facilitator

Att bygga Delfi-panelen

Panelen definierar studiens **hela argumentrymd**: varje argument är en panelists svar på en tes, så alla argument en studie någonsin kan producera är *teser* × *panelister*. Designa panelen väl och dess täckning – och dess blinda fläckar – är kända **innan någon data finns**. Detta är den metodiska kärnan i att planera en Delfi-studie i ekosystemet.

Planering (DPE) väljer orientering och skissar panelen. Facilitering (Pronoia) är där panelen färdigställs, valideras och grindas före insamling. Panelen är ett **designat epistemiskt rum**, inte en rekryteringsbekvämlighet.

Panelen som ett designat epistemiskt rum

En panel är inte en slumpmässig uppsättning experter; dess räckvidd och luckor är avsiktliga och dokumenterade. De vägledande principerna:

En **homogen panel** (samma utbildning, sektor, kultur) är en epistemisk risk och antecknas som sådan – även om varje medlem individuellt är utmärkt. Målet är **jämförbarhet** – tillräckligt gemensam grund för äkta dialog – inte full konsensus. **Väl täckt oenighet är en tillgång, inte en defekt.** Och se upp för **inlåsning (lock-in)**: ett enda perspektiv som gör anspråk på universalitet och kan maskera sig som dialog bara för att det är högljutt.

Den tvåaxliga matrisen är primär

Panelens primära struktur är en **tvåaxlig matris**. Dess celler rymmer de **roller** som panelistens beteende grundas i. **Facilitatorn definierar i slutänden axlarna och deras klassificering** – matrisen är designytan, och mallarna nedan är bara utgångspunkter.

Axlarna är **kontextberoende**. De kanoniska valen:

Paneltyp	Axel 1 (primär)	Axel 2 (sekundär)
Expertpanel (N/S/R/D)	**Expertis** (forskning / praktik / förvaltning)	**Intressentskap** (offentlig / privat / civilsamhälle)
Deltagande panel (E)	**Berördhet** (invånare / tjänsteinnehavare / beslutsfattare / förening)	**Expertis / temaområde**
Företagsstrategi	**Berörd grupp** (ledning / personal / kunder / ägare)	**Kompetensområde** (strategi / ekonomi / verksamhet / marknad)

Två egenskaper är väsentliga. En **cell kan rymma 0..n panelister** – flera röster i en roll, eller ingen. **Tomma celler är förväntade**, och en systematiskt tom cell är en **strukturell blind fläck** (inte en slumpmässig lucka). Att namnge blinda fläckar före runda 1 är en del av att designa rummet; de blir senare kandidater för komplettering.

Orienteringen bestämmer paneltypen

Orienteringen som valts i planeringen (N, S, R, E, D eller D+) avgör om panelen byggs som en **expertmatris** eller en **observatörsmatris**, och vilka axlar, urvalslogik och minimikrav som gäller.

Orientering	Paneltyp	Urvalsgrund	Praktiskt krav
N / S / R / D (avsiktlig)	Expertmatris	Expertis, intressentrepresentation, kompetensområde	Minst 3×3; ≥3 intressentgrupper; ≥2 områden; maktbalans beaktad
E (emergent)	Observatörsmatris	Observationsavstånd (inne / kant / utanför), inte expertis	Minst 2×3; ≥3 observationsavstånd; ≥3 ”utanför”-roller; inga beslutsfattare; varje roll namnger sin position och ”vad den ser”
D+ (fyrvägs)	Två parallella paneler	Avsiktlig och emergent parallellt	Båda kravuppsättningarna gäller självständigt

Emergenta studier handlar om *var du står och tittar*, inte om meriter – därför utesluts beslutsfattare och observationsavstånd ersätter expertis som urvalsgrund.

Perspektiv: position + vy (Hautamäki)

Det valfria men rekommenderade **perspektivlagret** vilar på en enkel idé: **perspektiv = position + vy**. Samma fenomen ser genuint olika ut från olika positioner – inte för att någon har fel, utan för att fenomenet är flerdimensionellt. Målet är att identifiera vad varje position *kan* se och vad den *nödvändigtvis inte* kan.

Enligt Hautamäkis teori om synvinklar är den djupare poängen **perspektivens mångfald i allmänhet** – en panel bör spänna över perspektivrummet, inte bara bocka av rutor. De välbekanta fyra arketyperna (konstruktivistisk optimist, empirisk realist, kritisk-konservativ, ekosocial holist) är **ett användbart specialfall**, inte hela rummet; lägg till eller variera perspektiv efter fenomenets behov.

När lagret är aktivt bär varje roll tre attribut som gör dess ståndpunkt explicit:

Attribut	Vad det fångar	Värden
Observationsposition	Var medlemmen står i förhållande till fenomenet	inne / kant / utanför / under / över
Epistemisk typ	Vilken sorts kunskap medlemmen bär	formell / erfarenhetsbaserad / tyst
Värdegrund	Ståndpunktens underliggande värden	kort fritext

Perspektivlagret **kompletterar** matriscellen: cellen sätter *vad* en medlem talar till (sin roll), perspektivet *hur* den resonerar.

AI-paneler (Route B / C)

En studie kan köras helt eller delvis med **AI-panelister** – en full-AI-perspektivpanel möjliggör en fullständig körning utan att rekrytera människor, vilket är värdefullt för att testa hela processen och för **människovaliderad AI-analysutveckling** (AI föreslår → människa validerar → κ/kalibrering → förbättra).

En AI-panelist sitter i en **matriscell** (sin roll) och bär en explicit **perspektivprofil** som kompletterar den. Eftersom AI:n agerar utifrån den beskrivningen måste den vara **precis och tillräcklig** – detta upprätthålls av **AI-panelistens beskrivningsstandard** (`docs/ai_panelist_description_standard.md`): varje AI-panelist behöver en ifylld cell (expertis × intressent), en distinkt perspektivetikett, de fyra Hautamäki-dimensionerna (ontologisk /

epistemologisk / axiologisk / temporal) som verkliga beskrivningar, `perspective_axes` i [0,1], en biasriktning och den modell som används; över panelen är etiketterna unika och perspektiven mångfaldiga. Route B/C kräver också en GenAI-disclosure, och människan stannar i loopen: varje AI-svar granskas innan en runda stängs.

Att läsa argumenten: den epistemiska linsen

När argumenten kommer läser Pronoia varje på två dimensioner – **varifrån påståendet hämtar** (dess kunskapsbas) och **vad det gör med tesen** (dess funktion).

Kunskapsbas – sju kategorier: **EMP** empirisk (observerade data, mätning eller systematiskt forskningsresultat) · **KOK** erfarenhetsbaserad (förstahands yrkes- eller livserfarenhet) · **NOR** normativ (ett värde, en rättighet eller en norm) · **TEO** teoretisk (en modell, teori eller begreppslig kausalmekanism) · **INT** institutionell (en lag, politik eller institution) · **IMA** imaginativ (ett scenario, tankeexperiment eller föreställd konstruktion) · **ANA** analogi (en analogi, ett prejudikat eller en landjämförelse). Ren osäkerhet (”kanske”, ”det beror på”) är ingen kunskapsbas utan påståendets modalitet, och den markeras med flaggan MOD (tidigare EPV).

Funktion – tre kategorier: **TUK** stödjande (förstärker tesen) · **HAS** utmanande (ifrågasätter, försvagar, vederlägger) · **AVA** öppnande (inför en ny synvinkel, vidgar ramen).

Sju kunskapsbaser × tre funktioner ger en **21-cellskarta** över argumentrymden. Tomma celler är panelens blinda fläckar – synvinklar som aldrig dök upp. **Epistemiskt täckningsindex (ECI)** är hur många av de 21 cellerna som är fyllda; tidigare körningar fyllde typiskt ca 9–14/21, en siffra från det tidigare kodverket och endast vägledande (kodarnas samstämmighet på kunskapsbasaxeln är ännu låg, κ = 0,12), och mycket låg täckning signalerar behov av att lägga till roller som bär de saknade synvinklarna.

Varför klasserna är dragna så och var gränserna mellan dem går: metodbibliotekets artikel *Argumentanalys i Pronoia: den epistemiska 7×3+COND*.

Paneldiagnostik (täckning, PDI, lock-in, PHS)

Beskrivningskvalitet är *per panelist*; **täckning** är en egenskap hos hela panelen. Ekosystemet beräknar den deterministiskt – den beräkningsbara kärnan av **MaxPerspective (M5)**, i linje med Hautamäkis

teori om synvinklar, tillgänglig som liveåterkoppling i studieguiden och som verktyg över vilken panel som helst:

- **Matristäckning** – fyllda vs tomma celler (Absent-cell = strukturell blind fläck) och fyllnadsgrad.
- **Dominans och diversitet per axel** – aspektdominans **AD%** per kategori, dominansklass (DOMINANT >50 % / STRONG / MODERATE / WEAK / TRACE / ABSENT) och **perspektivdiversitetsindex PDI = 1 − Σ(AD$_i$/100)²** (Herfindahl). **Lock-in** flaggas när en kategori överstiger 50 %.
- **Strukturell PHS (0–50)** – `PDI×25 + (1 − maxAD/100)×25`. Full Perspective Health Score väger också *medvetenhet* och *öppenhet*, som är kvalitativa (den sexfasiga MaxPerspective-analysen) och inte härledbara ur en panelspecifikation.
- **AI-perspektivspridning** – över `perspective_axes` AI-panelens spridning; låg spridning är perspektivinlåsning även när matrisen ser täckt ut.
- **Kompletteringsrekommendationer** – vilka kategorier att fylla (Absent-blinda fläckar), var minska koncentrationen och hur bredda perspektivspridningen.

Som en snabb människonära sammanfattning kan facilitatorn också notera en **PHS-snabbpoäng (0–12)** från fyra diversitetsdimensioner – positionsdiversitet, epistemisk diversitet, värdegrundsvariation och marginalröster, var och en 0–3: **0–5** för tunn diversitet (komplettering krävs) · **6–8** tillräcklig med luckor (Hautamäki-perspektivteser rekommenderas) · **9–12** utmärkt diversitet.

Kvalitetsgrindar före insamling

Innan en panel accepteras måste den passera orienteringsspecifika grindar som omvandlar principerna ovan till kontrollerbara minimikrav:

Kontroll	Avsiktlig (N/S/R/D)	Emergent (E)
Matrisstorlek	≥ 3×3	≥ 2×3
Intressentgrupper / observationsavstånd	≥ 3 grupper	≥ 3 avstånd
Områden / utanför-roller	≥ 2 områden	≥ 3 utanför-roller
Beslutsfattare	Maktbalans noterad	Exakt 0
Rollattribut	Expertis namngiven	Observationsposition + ”vad den ser” namngiven
Teser	≥ 3	≥ 3

Om en grind fallerar är panelen inte redo – facilitatorn justerar sammansättning eller teser och kontrollerar på nytt. Grindarna håller täckning och balans ärliga innan något argument samlas in.

Att bygga panelen i praktiken

Körklara **mallar** ger en validerad utgångspunkt för varje paneltyp – Classic Delphi, Argument Delphi, Barometer Delphi, Deltagande medborgar, Real-Time, Företagsstrategi och en full-AI-perspektivpanel – var och en ett kontraktsenligt paket som du instansierar i ett steg (från studieguiden eller genom att importera ett planeringspaket) och sedan redigerar.

En arbetssekvens för facilitatorn: välj en mall (eller börja tomt) → sätt de två axlarna för ditt fenomen → placera roller i cellerna (lämna avsiktliga luckor) → för AI-paneler, skriv varje perspektivprofil enligt standarden → läs livediagnostiken (PDI, lock-in, blinda fläckar, strukturell PHS, AI-spridning) och agera på rekommendationerna → passera kvalitetsgrindarna → börja insamlingen.

> I panelen avgörs Delfi-studiens epistemiska räckvidd. Allt nedströms – argumenten, analysen, scenarierna – begränsas av det rum du designar här.